

ПАСТКА ДЛЯ „ЛИЦАРЯ”

Обставини загибелі Олексі Гасина

За словами командувача групи УПА „Захід”, Гасин був близьким дорадником командувача УПА Романа Шухевича, генератором ідей, які той талановито втілював у практику збройних визвольних змагань. Однак у присвяченій ОУН і УПА історіографії й публіцистиці цій постаті вочевидь не пощастило. Тим часом деякі свідчення про життя і діяльність цієї людини, члена Проводу ОУН Олексі Гасина – „Лицаря” збереглися в архівах спецслужб¹.

27 січня 1945 р. Управління (контррозвідка) НКДБ УРСР завело справу-формуляр на Гасина Олександра Івановича, що народився 1907 р. в селі Конохове Стрийського району Дрогобицької області, в родині заможного селянина, інженера-землепорядника за фахом².

Разом зі Степаном Бандерою навчався в Стрийській гімназії. Закінчив чотири курси Львівської політехніки. У 1930 р. вступив до ОУН. З того часу не раз був заарештований польською владою, у 1934-му потрапив до сумнозвісного „політичного” концтабору Береза-Картузька на Берестейщині. До того часу брав участь у виданні „Бюлетеня Крайової ексекутиви” ОУН на західноукраїнських землях. Встиг закінчити школу підхорунжих (унтер-офіцерів) у Війську Польському, адже підпілля заохочувало своїх членів здобувати військові знання.

Фах військовика був його справжнім покликанням. Швидко входить до керівництва Крайової ексекутиви, де формувалися кадри радикалів націоналістичного руху, що заявлять про себе на повен голос у 1939 – 1940 рр.

Переслідування санацийного режиму змушують Гасина у вересні 1938 р. виїхати до Австрії і Німеччини. Його помічає провідник ОУН полковник Євген Коновалець. Уведений до складу військової референтури Проводу, він разом з Коновальцем пише „Військовий підручник”³.

Незабаром в ОУН стався розлам на „революційну”, бандерівську і помірковану, мельниківську течії. Видана мельниківцями „Біла книга” про „бунт Яри – Бандери” ставить Гасина на 15 місце в переліку ініціаторів „диверсії” проти єдності руху націоналістів⁴. Того ж. 1939 р. він обіймає посаду військового референта Краківської ексекутиви ОУН (Б). II Великий збір бандерівців у березні 1941 р. включає його до Проводу організації як шефа військової референтури.

У березні – травні 1941 р. Гасин викладає на вищих старшинських (офіцерських) курсах ОУН, які діяли в Кракові на вул. Баторія, 14. Слухачі, що розглядалися як ядро Збройних Сил майбутньої Української Соборної Самостійної Держави

ви, опановували там військові знання і здобували навички на оперативнотактичному рівні⁵.

Сама ж Краківська ексекутива тим часом енергійно готує збройне антирадянське повстання на західноукраїнських землях, населення яких уже сповна спізнало „докорінних переваг радянського ладу”. У регіоні формується мережа підпільних проводів ОУН до повітових і станичних включно, призбирається зброя. 10 березня 1940 р. створюється Повстанський штаб, виробляється „Єдиний генеральний план” збройного повстання. Через кордон перекидаються групи організаторів підпільної боротьби⁶.

5 березня 1941 р. за безпосередньою участю Гасина складено розгорнутий план повстанських дій і творення національної армії⁷. Зміст плану свідчив про високий рівень військово-теоретичного мислення військового референта Проводу⁸.

У 1941 р. його батько, мати, брат Йосип з сім'єю були заслані на спецпоселення до Архангельської області. Удруге їх заслано в 1947 р., цього разу – до Омської області. Зауважимо, що й Олексині брати поділили з ним долю підпільника. Старший, Матій, загинув у 1939 р., воюючи проти угорських агресорів у лавах „Карпатської Січі” на Закарпатті. Юрій Гайсин – „Строюк”, керівник Стрийського окружного проводу ОУН загинув наприкінці 1946 р.⁹

Початок радянсько-німецької війни О.Гасин зустрів на посаді організаційно-мобілізаційного референта Головного військового штабу ОУН. Після проголошення 30 червня 1941 р. у Львові членами ОУН (Б) Акту відновлення державної само-

стійності України був обраний на посаду заступника військового міністра в Українському державному правлінні під головуванням Ярослава Стецька.

До арешту німцями в 1942 р. працює заступником військового референта Центрального проводу (ЦП) ОУН (Б). 9 квітня 1943 р. йому вдалося звільнитися з Дрогобицької в'язниці. За однією версією, його звільнив загін УПА¹⁰, за іншою, прозаїчнішою, Служба безпеки (СБ) ОУН дала гестапівцям хабаря золотом за його вихід на волю¹¹.

Після звільнення „Дор” (тодішне псевдо О.Гасина) очолив підпільну мережу в Галичині. На III Великому зборі ОУН (серпень 1943 р.) він рішуче підтримав лінію Р.Шухевича – Д.Клячківського на створення повстанських формувань (УПА) і відкрити збройну боротьбу проти „двох окупантів-імперіалістів” – III Райху і СРСР.

Окремою сторінкою бойової біографії „Дора” стала участь у формуванні в Галичині Української народної самооборони (УНС, з грудня 1943 р. – Група УПА „Захід”).

29 січня 1945 р. оперативна група капітана НКДБ Петра Форманчука в селі Бабин-Середнє Войнилівського району Станіславської області затримала члена ЦП ОУН Олександра Луцького – „Беркута” та його дружину Юлію. „Беркут” (пізніше, 1946 р. – розстріляний) на допитах докладно розповів про історію творення УНС.

За його словами, з наближенням до Карпатського краю рейдуючого з'єднання партизанів Сидора Ковпака (червень 1943 р.) Р.Шухевич віддає наказ створити загони само-

Українські повстанці

оборони. Обласні проводи ОУН отримують завдання провести мобілізацію своїх членів, забезпечити їх зброєю, обмундируванням і харчуванням. До 15 серпня УНС налічувала 5 куренів (до 2000 багнетів). Групою УНС Карпатського краю (Станіславська й Дрогобицька обл.) командував сотник Гасин. Однак необстріляні, погано озброєні вояки самооборони не могли протистояти досвідченим партизанам Ковпака, що мали артилерію та інше важке озброєння. За словами О.Луцького, після кількох сутичок курені самооборони дістали команду не в'язуватися в бої, а підрозділ „Чорних чортів” взагалі розбігся¹².

УНС намагалася захистити місцеve населення від терору німецьких окупантів, протидіючи їм збройно. Сталось кілька боїв. Однак 2 жовтня 1943 р. окупаційна влада запроваджує драконівські заходи – за

кожного вбитого німця розстрілювали 10 цивільних мешканців. Щоб запобігти жертвам, підлеглі Гасина переходять до оборонної тактики. До того ж відкривається новий „фронт”, точаться запеклі бої з загонами польської Армії Крайової, яка намагалася встановити контроль над краєм напередодні приходу радянських військ¹³.

З початку 1944 р. О.Гасин очолив Групу УПА „Захід”, однак ненадовго. Цінуючи талант військовика, Р.Шухевич призначає його уповноваженим Центрального проводу (ЦП) і Головного військового штабу (ГВШ) УПА в Карпатах. Тут „Іван Чернота” (Гасин) сповна використав свої організаторські здібності, а водночас показав себе як розважлива, справедлива людина. Він заперечував проти невинуватих покарань і розстрілів в УПА, які практикувала всесильна СБ¹⁴.

У тій складній ситуації Гасин виявив і дипломатичний хист. Розумі-

Фіктивний документ з фото О.Гасина

ючи, що німці невдовзі відступлять на Захід, і готуючись до повернення радянської влади, він уживає заходів до збереження сил і підвищення боєздатності карпатських повстанців. Як засвідчив на допитах у НКДБ перекладач ГВШ „Кармелюк”, Гасин провів переговори з місцевими німецькими воєначальниками. В обмін на нейтралітет вони передали йому 40 ручних кулеметів, 3 гармати, 20 автоматів, 400 гвинтівок і боеприпаси, якими озброїли сотні „Славка”, „Благого” і „Яструба”¹⁵.

Коли про це дізнався Шухевич, то наказав шефу СБ Миколі Арсеничу провести слідство й віддати „Черноту” під „революційний суд”. На той час, оповідає О.Луцький, командувач УПА формально висту-

Група командирів УПА – „Захід”.
1947 р.

пав проти контактів з вермахтом, аби не псувати репутації перед державами Заходу, чия майбутня перемога вже не викликала сумнівів¹⁶. Через це і В.Кук – „Леміш”, і сам „Беркут” ледве не втратили життя, ведучи переговори з німцями з кон’юнктурних міркувань.

Згадуваний М.Арсенич – „Михайло” був людиною безкомпромісною і безжальною і до ворогів, і до соратників, на яких падала підозра в нелояльності. Це він підтвердив власним прикладом: 21 січня 1947 р. біля с. Жуків Бережанського району Тернопільської області його бункер був оточений оперативно-військовою групою МДБ. „Михайло” власноруч застрелив свою дружину Ганну Гунько – „Віру”, зв’язкову ЦП, підпалив документи й пустив кулю в себе¹⁷.

Ольга Гасин

Проте того разу шеф оунівської спецслужби не поспішав виконувати волю „генерала Чупринки”. На нашу думку, причина полягала в суперечках між ними. Шухевич намагався обмежити вплив СБ, підпорядкувати її референтури територіальним проводам ОУН. „Михайло” натомість вбачав у СБ „організацію в організації”, що підлягала б лише власній вертикалі і йому особисто.

Реалії боротьби з радянським режимом врешті примирили Гасина й Шухевича. З січня 1946 р. „Лицар” стає керівником ГВШ УПА. Очевидці відзначали, що багато з ідей „Чупринка” запозичив у свого начальника штабу¹⁸.

6 червня 1948 р. О.Гасину було присвоєно звання полковника УПА. У 1945 – 1948 рр. він брав активну участь в організаційних нарадах лідерів підпілля в Іловському й Рогатинському лісах, де були вироблені засади стратегії і тактики руху опору в післявоєнний період.

Сам О.Гасин у той час переховувався у важкопрístupних місцях Станіславської і Дрогобицької областей. Його криївки убезпечували особистий ад’ютант „Махмед” (односельчанин Василь Барабаш) та охоронна боївка „Крука” (Михайла Штурмака). Щонайменше двічі його помилково впізнавали серед загиблих підпільників, припиняли розшук, аж поки „Лицар” знову нагадував про себе.

Час сказати й про дружину провідника. Ольга Пеленичка (її дівоче прізвище) – народилася 1912 р. в одному з Гасиною селі. Закінчила Стрийську жіночу гімназію, вчителювала. Як член ОУН діяла під псевдом „Леся”, добирала конспіративні квартири у Львові для Шухевича та чоловіка.

Органи держбезпеки, які вели масштабну операцію „Омут”, що ставила за мету виявлення Крайового проводу „Карпати – Захід” і Львівського обласного проводу, поступово наближалися до „Лицаря”. З 15 грудня 1948 до березня 1949 р. було ліквідовано 15 зв’язкових і утримувачів бункерів зв’язку ЦП ОУН. У січні 1949-го ліквідовано й лінію зв’язку між ЦП і „Лицарем”¹⁹.

У січні 1949 р. співробітники органів держбезпеки отримали інформацію про те, що в с. Добрянці Ширецького району Львівської області в мешканки Дарії Ф. перебувають син і донька одного з керівників ОУН, за прикметами схожого на Гасина. Тут вистежили й затримали Ольгу Гасин, хоч вона і встигла переправити дітей до Львова.

У Львові під час оперативно-розшукових заходів вийшли на доньку священика с. Конюхів Б., яка мешкала на вул. Богуславській, 14. Та

змушена була зізнатися, що перexo-вує дітей „Лицаря”. Він намагається їх відвідувати, і черговий раз прийде 31 січня.

Того дня, близько 19⁰⁰ в під’їзд будинку ввійшов чоловік у тілогрітці. Це був Гасин. До квартири він не заходив – почув голоси чужих людей (до господині прийшли гості-студенти). На виході „Лицаря” впізнали співробітники зовнішнього спостереження 5 відділу УМДБ і попрямували за ним вулицею Богуславською до вулиці Коперника. Коли старший лейтенант С. намагався обігнати Гасина, щоб придивитися до його обличчя, „Лицар” (один з найкращих конспіраторів підпілля, за визнанням самих чекістів) вихопив револьвер, зробив два постріли (не влучивши в переслідувача) і кинувся бігти в напрямку Головопшоти.

Він уже був ускочив на приступку трамвая, однак міліціонер, що стояв у салоні, відіпхнув його. Наближалася погоня, Гасин устиг поранити міліціонера, який опинився поблизу, вистрілив собі у рот і помер на місці²⁰.

У загиблого знайшли записку („грипс”) на клаптику цигаркового паперу. У ній О.Гасин пише дружині, що дуже стурбований небезпекою її викриття. „Кохана, – писав „Лицар”, – будемо разом і тоді стільки будемо думати про нашу дальшу долю...”²¹ Але побачити свого, вже мертвого чоловіка їй судилося тільки під час процедури офіційного упізнання тіла провідника.

Ольгу Гасин у 1950 р. Особлива нарада МДБ СРСР засудила до 10 років таборів. Звільнившись у 1957-му, вона оселилася в Броварах під Києвом.

У 1952 р. з нагоди 10-річчя УПА постановою Української головної визвольної ради Олексі Гасину посмертно присвоєно звання генерал-хорунжого.

ПРИМІТКИ

- 1 Управління СБ України в Івано-Франківській області (далі – УСБУІФ). – Спр. 32518. – Т. 1. – Арк. 173.
- 2 Державний архів Служби безпеки України (далі – ДАСБУ), – Ф. 11. – Спр. 21566. – Арк. 1 – 2.
- 3 Довідник з історії України. – К., 2001. – С. 152.
- 4 ДА СБУ. – Ф. 11. – Спр. 21566. – Арк. 8.
- 5 Там само. – Арк. 18.
- 6 Див. докладніше: Веденєєв Д. Підпільна діяльність ОУН в Західній Україні у 1939 – 1941 рр. // Історія України. – 2001. – № 12. – С. 4 – 5.
- 7 ДА СБУ. – Ф.11. – Спр. 21566. – Т.2. – Арк. 123.
- 8 Показово, що в довоєнні роки О. Гасин укладав словник української військової термінології. Серед іншого звертають на себе увагу відомості, що через пароха рідного села о.Приюляка він листувався з митрополитом Андреем Шептицьким (Там само. – Арк. 23).
- 9 Там само. – Арк. 245.
- 10 Довідник з історії України. – С. 152.
- 11 ДА СБУ. – Ф. 11. – Спр. 21566. – Арк. 304.
- 12 УСБУІФ. – Спр. 32518. – Т. 1. – Арк. 248 – 250.
- 13 Там само. – Арк. 253 – 255.
- 14 ДАСБУ. – Ф. 11. – Спр. 19127. – Т. 1. – Арк. 273.
- 15 ДА СБУ. – Ф.11. – Спр. 21566. – Арк. 113.
- 16 УСБУІФ. – Спр. 32518. – Т.2. – Арк. 114.
- 17 ДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 65. – Арк. 68 – 69.
- 18 УСБУІФ. – Спр. 32518. – Т.1. – Арк. 263.
- 19 ДА СБУ. – Ф.11. – Спр. 21566. – Арк. 246.
- 20 Там само. – Арк. 345.
- 21 Там само. – Арк. 309.